

Piotr KROCZEK*

Odpowiedzialność prawna i kanoniczna katechety: dobra osobiste

Katecheta, czyli nauczyciel religii pracujący w szkole, w ramach wykonywania swojego zawodu podlega odpowiedzialności prawnej takiej jak nauczyciel każdego innego przedmiotu. Ta odpowiedzialność prawna ma kilka rodzajów. Jest to odpowiedzialność: porządkowa, dyscyplinarna, karna i cywilna. Pierwsza z nich, czyli odpowiedzialność porządkowa, wynika głównie z art. 108–113 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks Pracy¹. Nauczyciel, jak każdy pracownik, podlega odpowiedzialności wobec swojego pracodawcy, czyli w tym przypadku szkoły (art. 7 ust. 3 pkt 3 s.o.², art. 3 k.p.). Odpowiedzialnością o podobnym charakterze jest druga z wymienionych, czyli odpowiedzialność dyscyplinarna. Wynika ona z *lex specialis* wobec wspomnianego kodeksu, czyli z ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela³. Zgodnie z art. 75 ust. 2 tego aktu normatywnego „Za uchybienia przeciwko porządkowi pracy, w rozumieniu art. 108 Kodeksu pracy, wymierza się nauczycielom kary porządkowe zgodnie z Kodeksem pracy”. Odpowiedzialność dyscyplinarna katechety związana jest także z Kartą Nauczyciela i wiąże się z odpowiedzialnością za uchybienia godności zawodu nauczyciela lub nauczycielskim obowiązkom (art. 75 ust. 1 k.n., por. art. 6 s.o.). Z kolei odpowiedzialność karna katechety wynika

* Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, e-mail: krocze@gmail.com.

¹ T.j.: Dz.U. z 2018, poz. 917 z późn. zm. (dalej: k.p.).

² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1943 z późn. zm. (dalej: s.o.).

³ T.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1379 z późn. zm. (dalej: k.n.).

z kodeksu karnego⁴ oraz innych ustaw zawierających przepisy karne, także z ustawy o systemie oświaty⁵. Jeżeli natomiast chodzi o odpowiedzialność cywilną, to trzeba zauważyć, że kontekst pracy zawodowej katechety kształtuje wyraźnie odmienną od innych nauczycieli sytuację prawną w tym zakresie.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skupiona na odpowiedzialności cywilnej katechety pracującego w szkole publicznej w kontekście ochrony dóbr osobistych uczniów lub ich rodziców. Zagadnienie to zostanie ukazane najpierw na płaszczyźnie teoretycznej, a następnie na tak zarysowanym tle zostaną omówione dwa kazusy. W optyce rozważań znajdują się katecheci katolicy. Z racji związania ich prawem polskim i kanonicznym na wspomniane problemy należy spojrzeć z punktu widzenia obu tych systemów prawnych.

Poniższe rozważania można *mutadis mutandis* odnieść także do osób uczących religii w szkołach w imieniu i z polecenia innych niż Kościół katolicki kościołów czy innych związków wyznaniowych, którym prawo polskie umożliwia nauczanie religii w szkołach publicznych (zob. art. 20 ust. 3 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁶).

1. Dobra osobiste w kontekście katechezy

W prawie polskim za podstawę istnienia dóbr osobistych uważa się przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka. Jak stwierdza art. 30

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1137 (dalej: k.k.). Przykładowo może tu chodzić o takie przestępstwa jak: 1) narażenie ucznia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, które zazwyczaj w przypadku nauczyciela będzie związane z tym, że to na nim ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo (art. 160 § 1 i § 2 k.k.), 2) naruszenie nietykalności cielesnej ucznia (art. 217 § 1 k.k.), 3) fizyczne i psychiczne znęcanie się nad uczniem, jako osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny (art. 207 § 1 k.k.), 4) poświadczenie nieprawdy polegające na wystawieniu dokumentu, który poświadcza nieprawdę co do okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 271 § 1 k.k.), 5) sprzedajność (łapownictwo bierne), czyli przyjęcie korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicę w związku z pełnieniem funkcji publicznej (art. 228 § 2 k.k.), 6) nadużycia seksualne związane z nadużyciem stosunku zależności i doprowadzające inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności (art. 199 § 1 k.k.). Jeżeli przestępstwo to zostało popełnione na szkodę małoletniego, to sprawca może podlegać wyższej karze.

⁵ Trzeba odnotować takie przestępstwa jak: 1) brak zgłoszenia organizacji wypoczynku (art. 96a ust. 1 s.o.) czy też 2) niedopełnienie obowiązku informowania kuratora oświaty o zmianach okoliczności objętych zgłoszeniem wypoczynku (art. 96a ust. 2 s.o.).

⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm. (dalej: g.w.s.).

Konstytucji RP⁷, ta godność jest „nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. W art. 23 kodeksu cywilnego ustawodawca zalicza *expressis verbis* do dóbr osobistych: zdrowie, wolność, cześć, swobodę sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnicę korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską. Nie jest to katalog zamknięty. Judykatura i doktryna określają nowe postaci dóbr osobistych⁸. Zasadniczo można powiedzieć, że chodzi o takie dobra osobiste, które odnoszą się do cielesnej lub duchowej natury człowieka⁹. Są one ściśle związane z osobą ludzką. Decydują o jej bycie lub pozycji w społeczeństwie. Dobra osobiste są wyrazem jej odrębności psychicznej i fizycznej każdej osoby¹⁰.

W kontekście katechezy istotne jest to, że wolność religijna czy też wolność wyznania¹¹ – te terminy można stosować jako synonimy – i wolność sumienia są dobrami osobistymi w rozumieniu art. 23 kodeksu cywilnego¹². Opisując – dla większej jasności – relacje pomiędzy wolnością sumienia i wolnością wyznania, należy powiedzieć, że wolność wyznania jest uważana za „przedłużenie lub dopełnienie wolności sumienia, za jej konkretyzację – w zakresie spraw religijnych – w warunkach współżycia jednostki z innymi ludźmi”¹³. Informacja o uczestniczeniu albo nieuczestniczeniu w praktykach religijnych należy do zbioru dóbr osobistych¹⁴. Inne dobra osobiste, które mają znaczenie w kontekście nauczania religii w szkołach, to – dla przykładu – sfera życia prywatnego¹⁵, więzi emocjonalne między członkami rodziny¹⁶, poczucie przynależności do danej płci¹⁷.

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. i sprostowaniem.

⁸ M. Pazdan, *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2013.

⁹ J. Panowicz-Lipska, *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.

¹⁰ Por. A. Cisek, *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013.

¹¹ W polskim języku prawnym termin „wyznanie” stał się synonimem terminu „religia” (art. 69 ust. 1 Konstytucji z 1952 r.; art. 53 ust. 7, art. 233 ust. 2 Konstytucji RP).

¹² P. Księżak, [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna*, red. M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Warszawa 2014, s. 288–289.

¹³ M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 20.

¹⁴ P. Machnikowski, *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2016.

¹⁵ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30.10.2003 r., IV CK 149/02, Legalis nr 62815.

¹⁶ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2.12.2009 r., I CSK 149/09, Legalis nr 254072.

¹⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22.03.1991 r., III CRN 28/91, Legalis nr 27282; zob. krytyczna glosa: M. Saffjan, *Glosa do wyroku SN z dnia 22 marca 2004 r., III CRN 28/91*, „Przegląd Sądowy” 1993, nr 2, s. 78–90.

W systemie prawa polskiego dobra osobiste są chronione m.in. przez art. 47 Konstytucji RP, art. 16 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r.¹⁸ czy art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁹. Dobra osobiste chroni także prawo cywilne. Kodeks cywilny²⁰ w art. 24 § 1 ustanawia środki ochrony dóbr osobistych. Należą do nich: żądanie zaniechania działania, które zagraża tym dobrom, a w razie dokonanego ich naruszenia – usunięcie skutków naruszenia, żądanie zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Te środki ochrony mogą być skierowane przeciwko osobom fizycznym lub osobom prawnym²¹. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych, to jest art. 361–361 oraz art. 415 i nast. k.c.²² (zob. art. 24 § 2 k.c.).

W kontekście katechezy możliwa byłaby sytuacja zagrożenia dóbr osobistych uczniów lub ich rodziców. Miałoby to miejsce w przypadku, gdyby katecheta był wcześniej skazany za naruszenie tych dóbr. Taki fakt stanowiłby bowiem istotny argument potwierdzający istnienie przedmiotowego stanu²³. Jednakże, jak na to wskazuje doświadczenie życiowe, takie sytuacje niemal się nie zdarzają. Na katechezie najczęściej dochodzić będzie do naruszenia dóbr osobistych.

Przy ocenie, czy nastąpiło naruszenie dóbr osobistych, istotne jest – zgodnie z przeważającym obecnie w doktrynie i orzecznictwie poglądem – uwzględnienie kryterium obiektywnego naruszenia dobra osobistego oraz oceny stopnia jego naruszenia²⁴. Należy więc przyjąć, iż „nie dochodzi do naruszenia dobra osobistego, gdy wyrządzona drugiemu przykrość (dolegliwość) jest – wedle przeciętnych ocen przyjmowanych w społeczeństwie – przykrością (dolegliwością) małej wagi, nie przekraczającą więc progu, od którego liczyć się już będzie naruszenie dobra osobistego”²⁵.

¹⁸ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

¹⁹ Konwencja ta została sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. oraz zmieniona przez Protokoły. Data ratyfikacji przez Polskę: 15 grudnia 1992 r. Data wejścia w życie w stosunku do Polski: 19 stycznia 1993 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j.: Dz.U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.

²¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015, nb. 387.

²² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. z 2018 r. poz. 1025.

²³ P. Sobolewski, *Art. 24/6*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.

²⁴ Zob. np. wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 4 kwietnia 2001 r., III CKN 323/00, Legalis nr 53944; wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 22 lutego 2012 r., IV CSK 276/11, Legalis 464043; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z dnia 1 października 2012 r., I ACa 337/12, Legalis nr 730838.

²⁵ M. Pazdan, *Art. 23*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.

Takie ujęcie obiektywne pozwala uniknąć ochrony subiektywnie i nadmiernie odczuwanych skutków naruszeń sfery osobistej²⁶. Aczkolwiek subiektywny stopień przeżywanej przykrości przez dotkniętego naruszeniem może być uwzględniony przez sąd przy określaniu sposobu usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego²⁷.

2. Dobra osobiste w kazusach

Po krótkim przedstawieniu podstaw teoretycznych dóbr osobistych należy przejść, zgodnie z planem, do pokazania, w jaki sposób odnoszą się do życiowych przypadków naruszeń dóbr osobistych mogących wystąpić na katechezie szkolnej. Przeanalizowane zostaną sytuacja nauczania religii małoletniego wbrew woli rodziców oraz sposób przekazywania treści religijnych (katechizmowych), które powiązane są z dobrami osobistymi.

2.1. Kazus nr 1: Nauczanie religii dziecka wbrew woli rodziców

Oto następująca sytuacja życiowa – małoletni uczeń pragnie brać udział w katechezie. Rodzice nie zgadzają się na to.

2.1.1. Optyka cywilistyczna

Zgodnie z prawem rodzinnym, co do zasady, rodzice mają nad dzieckiem władzę rodzicielską. Oznacza to, że sprawują nad nim opiekę i mają wpływ na życie dziecka w takim zakresie, w jakim prawo wprost tego wpływu nie ogranicza (zob. art. 92–112 k.r.o.²⁸). Władzę tę sprawują zasadniczo oboje rodzice (o ile nie zostali jej pozbawieni, względnie nie ograniczono im tej władzy) aż do chwili osiągnięcia przez dziecko pełnoletniości (art. 92 k.r.o.).

W zakresie omawianej władzy mieści się religijne wychowanie potomstwa. Rodzice mają więc prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi (art. 48 Konstytucji RP, art. 14 ust. 3 – Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. z Nicei²⁹ z protokołem dodatkowym³⁰, art. 96 k.r.o.). To prawo rodziców

²⁶ T. Sokołowski, *Art. 24, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012.

²⁷ M. Pazdan, *op. cit.*, s. 1234.

²⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j.: Dz.U. z 2015 r., poz. 2082 (dalej: k.r.o.).

²⁹ Dz. Urz. UE. C Nr 326 z 2012 r., s. 391.

muszą uszanować organy państwa (art. 18 ust. 1 s.p.k.k.³¹) oraz Kościoły i inne związki wyznaniowe. Zrzeszenia religijne, realizując swoje cele, mogą oczywiście nauczać religii oraz wychowywać religijnie dzieci i młodzież, lecz zawsze zgodnie z wyborem dokonany przez rodziców lub opiekunów prawnych (art. 53 ust. 4 Konstytucji RP, art. 20 ust. 1 g.w.s.; art. 18 ust. 1 s.p.k.k.).

Z powyższego wynika, że decyzje rodziców związane z religijnym wychowaniem są obowiązujące dla dziecka i od rodziców zależy, czy dziecko będzie uczęszczać na katechezę (zob. art. 2 pkt 2 s.o.). Dziecko winno posłuszeństwo tym, którzy tę władzę sprawują (art. 95 § 2 k.r.o.). Ten obowiązek posłuszeństwa wiąże dziecko do osiągnięcia przez nie pełnoletności. Rodzice przy zobowiązaniu dziecka do określonych zachowań lub postaw powinni uwzględniać jego dojrzałość (zob. art. 95 § 4 k.r.o.).

Pewną gradację prawnej skuteczności woli ucznia w podejmowaniu decyzji o katechezie można prześledzić w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty³² oraz w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach³³. W art. 12 ust. 1 wspomnianej ustawy oraz w § 1 nr 1 rozporządzenia stanowi się, że w publicznych przedszkolach, w szkołach podstawowych i gimnazjach organizuje się, w ramach planu zajęć przedszkolnych, naukę religii na życzenie rodziców. Natomiast w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych – na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii i etyki decydują sami uczniowie. Na marginesie należy odnotować błędne zastosowanie przez prawodawcę dysjunkcji „bądź rodziców, bądź samych uczniów” zarówno w ustawie, jak i w rozporządzeniu.

Wykładnia pojęcia „życzenie” we wspomnianych aktach normatywnych budzi wiele wątpliwości³⁴. Można powiedzieć, że „życzenie”, o którym mowa w zdaniu pierwszym art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, dotyczy w istocie nie tyle „organizowana nauki religii” w placówce, co kwestii uczęszczania przez dziecko na lekcje religii, czyli „pobierania nauki religii” przez nie, o czym wprost jest mowa w zdaniu drugim tego

³⁰ Dnia 13 grudnia 2007 r. nastąpiło podpisanie przez Polskę Traktatu Reformującego Unię Europejską, który nadał prawny charakter Karcie. Jednakże stosowanie Karty w Polsce podlega ograniczeniom.

³¹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j.: Dz.U. z 2013 r., poz. 1169 z późn. zm. (dalej: s.p.k.k.).

³² T.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1943.

³³ Dz.U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm. (dalej: Rozporządzenie z 1992 r.).

³⁴ Por. M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2013, art. 12/4.

ustępu. Nie można bowiem „pobierać nauki religii” bez wcześniejszego „zorganizowania nauki religii”. Można założyć, że upoważnione podmioty, czyli rodzice, a w szkołach ponadgimnazjalnych także uczniowie, wyrażą wobec szkoły publicznej życzenie zorganizowania nauki religii i szkoła jest zobowiązana do spełnienia tego życzenia. Jednakże nie musi być to równoznaczne ze zgodą rodziców na „pobieranie nauki religii” przez dziecko.

Przytoczona wyżej ustawa o systemie oświaty i Rozporządzenie z 1992 r. dają małoletniemu uczniowi uczęszczającemu do publicznej szkoły ponadgimnazjalnej możliwość samodzielnej decyzji w kwestii wyrażenia przedmiotowego „życzenia”, czyli w praktyce zgody na pobieranie nauki religii w szkole. Życzenie w prawie nie jest tożsame z oświadczeniem woli. Bywa, że ustawodawca stanowi, iż należy uwzględnić albo brać pod uwagę rozsądne życzenia małoletniego, co nie oznacza jego oświadczenia woli (zob. np. art. 95 § 4 i art. 113¹ § 1 k.r.o., art. 216¹, § 2 i art. 576, § 2 k.p.c.³⁵).

Katecheta ma prawo zachęcania uczniów do uczęszczania na katechezę. Takie działanie mieści się w ramach statutowej działalności każdego Kościoła czy innego związku wyznaniowego. Patrząc z kolei na to zagadnienie od strony prawa kanonicznego, należy zauważyć, że stanowi ono, iż ze szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należy do Kościoła. Kościołowi bowiem została „zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego” (kan. 794 § 2³⁶). Ten obowiązek spoczywa przede wszystkim na rodzicach (kan. 226 § 1), ale także na duszpasterzach. Mają oni „obowiązek czynić wszystko, ażeby wszyscy wierni mogli otrzymać katolickie wychowanie” (kan. 794 § 2). Prawo do tych działań daje ustrojowa zasada autonomii i niezależności Kościołów i związków wyznaniowych wobec państwa (art. 25 ust. 3 Konstytucji RP) oraz art. 2 ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego. Jednakże takie działanie katechety nie może przybierać formy buntowania dziecka przeciwko rodzicom czy zachęcania go do nieposłuszeństwa.

2.1.2. Optyka kanoniczna

Patrząc na podany kasus od strony prawa kanonicznego, trzeba na wstępie przyjąć założenie, że uczeń jest ochrzczony w Kościele katolickim.

³⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1822 z późn. zm.

³⁶ *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 (cytowane kanony pochodzą z tego aktu normatywnego).

kim. Wówczas należy zauważyć, że prawo kanoniczne traktuje wychowanie chrześcijańskie jako prawo wiernych (kan. 217), którego nie można wiernych pozbawić ani władza kościelna, ani świecka. Z tej racji, że definicja wiernego zawarta w kan. 204 i 205 nie zawiera żadnego ograniczenia wiekowego, prawo to obejmuje także małoletnich w rozumieniu polskiego prawa cywilnego. W tym miejscu trzeba dodać, że zgodnie z prawem kanonicznym małoletni jest zobowiązany do posłuszeństwa tym, którzy odpowiadają za jego proces wychowania, w tym także proces wychowania religijnego (por. kan. 98 § 2). Ten kanoniczny obowiązek wychowanka jest oparty na IV Przykazaniu Bożym (zob. Wj 20, 2–17; Pwt 5, 6–21). Dopiero osobie pełnoletniej w rozumieniu kanonicznym, czyli takiej, która ukończyła 18 rok życia (kan. 97 § 1) przysługuje prawo do pełnego i samodzielnego wykonywania jej kanonicznych uprawnień. Mieści się tym katalogu wybór określonej formy realizowania prawa do wychowania chrześcijańskiego (por. kan. 98 § 1). Wyjątek od tej zasady stanowią sprawy, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub prawa kanonicznego jest wyjęty spod władzy rodziców lub opiekunów. W literaturze przedmiotu jako przykłady takich sytuacji podaje się: wydany wychowankowi rozkaz łamania prawa Bożego lub prawa kościelnego, zagrożenie dla wiary podopiecznego poprzez akatolickie wychowanie lub sytuację konfliktu pomiędzy rodzicami a ich dzieckiem dotyczącego istotnych spraw duchowych lub spraw związanych z nimi bezpośrednio. W takich sytuacjach jest możliwy sprzeciw małoletniego wobec rodzica czy opiekuna. Będzie to sprzeciw legalny, do którego wedle prawa kanonicznego nie tylko dziecko ma prawo, a nawet można mówić o istnieniu obowiązku po stronie dziecka sprzeciwu³⁷. W wyliczonych sytuacjach małoletni na mocy prawa Bożego jest wyjęty spod władzy rodziców³⁸, a władza rodziców czy opiekunów zostaje wyraźnie ograniczona. Taki sprzeciw nie jest dostępny „dzieciom” w rozumieniu kanonicznym, czyli osobom poniżej 7 roku życia (kan. 97 § 2). Zdaniem prawodawcy bowiem dzieci nie mogą racjonalnie wyrażać woli. Jest to domniemanie prawne nieobalalne.

Jeżeli natomiast małoletni nie jest ochrzczony, a więc nie jest wiernym w rozumieniu kodeksowym, to wówczas nie ma on prawa domagania się zapewnienia mu wychowania religijnego. Jeżeli pragnie on przyjąć chrzest i tym samym prosi o włączenie do Kościoła oraz jeżeli spełnia

³⁷ Zob. P. Kroczek, *Rodzicielstwo w aspekcie prawnym – analiza porównawcza prawa kanonicznego i prawa polskiego*, [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*, red. M. Duda, Kraków 2010, s. 54–56.

³⁸ J. Syryjczyk, *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, „Prawo Kanoniczne” 1987, nr 3–4, s. 227.

inne wskazane prawem warunki, to jest on w specjalny sposób związany z Kościołem (kan. 206 § 1) i posiada pewne prerogatywy (kan. 206 § 2). Wśród nich nie ma jednak prawa do bycia objętym katechizacją.

Dodatkowo można przeprowadzić następujący argument oparty na regule interpretacyjnej *a maiori ad minus*. Prawo kanoniczne traktuje małoletniego, który ukończył 7 lat, jak dorosłego w zakresie decyzji przyjęcia chrztu (kan. 852 § 1). Tym samym przyznaje małoletniemu autonomię i pełną władzę dyskrecyjną w tym zakresie. Małoletni musi wyrazić wolę przyjęcia chrztu (kan. 865 § 1). Tym bardziej więc, gdy chodzi o nauczanie katechetyczne.

2.1.3. Ewentualne dalsze konsekwencje

Z punktu widzenia prawa polskiego wyraźna zgoda rodziców na uczęszczanie ich małoletniego dziecka na katechezę jest konieczna, aby organ prowadzący szkołę, jej dyrektor lub katecheta uniknęli możliwych późniejszych konsekwencji prawnych. Wśród nich może się znaleźć żądanie zadośćuczynienia za krzywdę w postaci przymusu bycia poddanym nauczaniu katolickiej doktryny, co wiąże się z pozbawieniem możliwości kształtowania swojego światopoglądu i poszukiwania dróg życiowych. Takie żądanie mógłby wystosować uczeń po osiągnięciu pełnoletności.

Za uczenie religii wbrew woli rodziców pozwanym nie byłaby szkoła publiczna – ta bowiem nie posiada zdolności sądowej³⁹ – lecz organ prowadzący szkołę, czyli ponoszący za jej działalność odpowiedzialność (art. 5 ust. 7 s.o.). Na mogące nasunąć się pytanie, czy taki pozew mógłby być skierowany przeciwko katechecie odpowiedź *prima facie* będzie pozytywna. Działania osoby fizycznej w ramach jakiejś organizacji nie uchylają bowiem jej odpowiedzialności⁴⁰. Jednakże ugruntowana odpowiedź będzie uzależniona od stanu faktycznego konkretnego przypadku. To wprawdzie szkoła odpowiada za organizowanie lekcji religii na swoim terenie, jednakże jeżeli nauczyciel religii wiedział o braku zgody rodziców na nauczanie ich dziecka, a jednak dopuszczał je do zajęć katechetycznych, to taki nauczyciel nie mógłby podnosić skutecznie w swej obronie, że działał jako wykonawca poleceń dyrektora⁴¹. Także sytuacja, w której nauczyciel mimo sprzeciwu dziecka włączał je w zajęcia katechety, byłaby podstawą do pozwania katechety. Dodatkowo taki katecheta

³⁹ Zob. postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 30 września 2014 r., I ACz 692/14, Legalis nr 1091608.

⁴⁰ Z. Radwański, A. Olejniczak, *op. cit.*, nb 387.

⁴¹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1983 r., II CR 292/83, Legalis nr 23913.

mógłby ponieść odpowiedzialność pracowniczą wobec dyrektora szkoły, jeżeli dopuściłby do zajęć małoletniego ucznia wbrew życzeniu rodziców. Nie ma natomiast podstawy do pozwania parafii lub diecezji, na terenie których znajduje się szkoła, w której doszłoby do naruszenia praw osobistych.

Dodać można, iż wiedza i zgoda rodziców mogą być wyrażone w formie pisemnego oświadczenia, które nie musi być ponawiane w kolejnym roku szkolnym, może natomiast zostać zmienione (§ 1 nr 2 Rozporządzenia z 1992 r.). Wymogu pisemności nie stawia prawo kanoniczne. Nie doradza się także takiego rozwiązania w dokumencie zatytułowanym Zasady oceniania osiągnięć edukacyjnych z religii Rzymskokatolickiej w szkołach wydane 25 sierpnia 2008 r. przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski⁴². Trzeba przypomnieć, że złożenie oświadczenia woli przez małoletniego ucznia w omawianej kwestii nie ma znaczenia prawnego na gruncie prawa polskiego. Nie może być więc usprawiedliwieniem czy podstawą dla przyjęcia go na katechezę.

Należy jeszcze rozważyć, czy zgoda jednego rodzica jest wystarczająca. Wydaje się, że tak, jeżeli rodzic ten ma pełnię władzy rodzicielskiej. W sytuacji konfliktowej rodziców mających pełnię władzy rodzicielskiej to rodzic, który nie zgadza się z wyrażoną zgodą drugiego rodzica, może – zgodnie z kodeksem rodzinnym i opiekuńczym – zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu. Sprawa religijnego wychowania dziecka powinna być bowiem uznana za „istotną sprawę rodziny” (zob. art. 24 k.r.o.). Katecheta zawsze powinien dostosować się do treści życzenia, które zostało złożone w szkole. Jeżeli zostały wyrażone dwa życzenia o różnej treści od dwójga rodziców, to należy przyjąć za obowiązujące to późniejsze.

2.1.4. Mutacje rozważań

Powyższe rozważania *mutatis mutandis* można odnieść do innych praktyk religijnych: msza święta, przyjmowanie sakramentów, rekolekcje. Co do zasady wykonywanie przez małoletniego tych praktyk religijnych jest również uzależnione od woli rodziców. Istnieje opinia, że w sytuacji, gdyby ochrzczono małoletniego pomimo sprzeciwu jego rodziców, mielibyśmy do czynienia z obrazą przepisów Konstytucji RP, tj. naruszeniem praw rodziców do wychowania dziecka zgodnie z ich przekonaniem (art. 48 ust. 1) oraz prawa do ochrony życia rodzinnego (art. 47) oraz zakazu stosowania przymusu w kwestii uczestnictwa albo nieuczestnictwa w prakty-

⁴² KWEP-C-464/08, <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/> dokumenty-koscielne/33-zasady-oceniania-osiagniec-edukacyjnych-z-religii-rzymskokatolickiej-w-szkolach (dostęp: 22.10.2016).

kach religijnych (art. 53 ust. 6)⁴³. Należy zgodzić się z tym poglądem. Można go jednak rozszerzyć także na przypadki udzielania innych sakramentów lub stosowania praktyk religijnych, które są uznawane za niosące poważniejsze skutki duchowe lub prawne z punktu widzenia danej religii. Śpiewanie pieśni religijnych nie powinno być zaliczane do takich praktyk.

Egzemplifikując rozważania, można przytoczyć poniżej opisaną sytuację. W pozwie wniesionym w 2012 r. przeciwko jednej z parafii powód, domagając się zapłaty kwoty 10 000 000 zł tytułem zadośćuczynienia, upatrywał swojej krzywdy w fakcie włączenia go do kościoła przez chrzest, który zdaniem powoda był „pozabiblijnym”. Fakt ten implikował obowiązek uczestnictwa w mszach świętych i w lekcjach religii, których tematami była „nauka o piekle i duszy ludzkiej”. W pozwie powód napisał „przez 27 lat żyłem w ciągłym strachu przed piekłem ognistym. Męczono mnie w ten sposób psychicznie i dlatego myślę, że są to szczególnie okoliczności do przyznania zadośćuczynienia przez Sąd”. Sąd pierwszej instancji uznał, że powództwo jest bezzasadne. Powód złożył apelację. Sąd Okręgowy stwierdził, że „Ochrzczenie dziecka i nauczanie religii, za zgodą i wiedzą jego rodziców, nie jest działaniem wyrządzającym szkodę”⁴⁴. Należy podkreślić doniosłość prawną „zgody i wiedzy rodziców”. Te elementy można sprowadzić do analizowanego już terminu z języka prawnego „życzenie” z art. 12 ust 1 ustawy o systemie oświaty oraz w § 1 nr 1 Rozporządzenia z 1992 r. W przypadku, gdyby tych elementów zabrakło, wówczas wyrok mógłby być odmienny.

Dobra intencja katechety czy duszpasterza lub kierowanie się przez nich prawem kanonicznym nie ma znaczenia z punktu widzenia prawa polskiego. Zgodnie z zasadniczą tezą wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 20 września 2013 r. II CSK 1/13, po pierwsze – poddanie osoby praktyce przyjętej w religii, której nie wyznaje, godzi w jej wolność sumienia, niezależnie od intencji sprawcy; po drugie – udzielenie sakramentu wbrew woli przyjmującego prowadzi do naruszenia dobra osobistego, ale będzie obarczone odpowiedzialnością za naruszenie tylko, jeśli działanie kapłana było bezprawne.

Pozwanym w przypadku poddania małoletniego istotnym praktykom religijnym innym niż nauczanie katechezy w ramach działalności szkoły wbrew woli rodziców byłby duchowny, katecheta lub inna osoba, która poddała tej praktyce.

⁴³ M. Ożóg, Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 20 czerwca 2013 r., I ACa 353/13, OSP 2015/9/90, teza 5.

⁴⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 20 czerwca 2013 r., I ACa 353/13, Legalis nr 738768.

2.1.5. Rekapitulacja

Podsumowując rozwiązanie przedstawionej powyżej sytuacji i jej mutacji, trzeba powiedzieć, że:

1. Uczestniczenie w nauczaniu religijnym jest formą uzewnętrzniania wolności religijnej, która jako dobro osobiste jest chroniona.
2. Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, co jest ich dobrem osobistym i podlega ochronie.
3. W optyce kanonicznej katolicycy rodzice mają obowiązek wychowania dziecka po katolicku.
4. Wprawdzie nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych, w tym i uczęszczania na katechezę, jednak, co do zasady, do pełnoletniości decyzje w tym zakresie podejmuje za dziecko rodzice. Według uregulowań polskich powinni uwzględnić stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.
5. Prawo kanoniczne wyłącza spod władzy rodziców małoletnich w zakresie, w którym małoletni są związani prawem Bożym lub prawem kanonicznym.
6. Z punktu widzenia prawa kanonicznego każdy ochrzczony uczeń, który ukończy 7 rok życia, ma prawo do samodzielnego wybrania religijnego wychowania w Kościele katolickim, które może odbywać się poprzez katechezę w szkole.
7. Przyjęcie małoletniego ucznia na katechezę wbrew woli rodziców stwarza niebezpieczeństwo pozwu o zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych wobec organu prowadzącego szkołę, dyrektora tej placówki oświatowej, a w zależności do stanu faktycznego także od katechety, wniesione zarówno przez rodziców, jak i przez ucznia po dojściu przez niego do pełnoletniości.
8. W sytuacji kolizji dóbr, o których mowa w punkcie 1 i 2, czyli w przypadku, gdy między uczniem małoletnim a rodzicami istnieje konflikt w zakresie wychowania religijnego, co do zasady, sprawę rozstrzyga się na podstawie przepisów dotyczących władzy rodzicielskiej z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W tym zakresie możliwa jest ingerencja sądu rodzinnego. To, która norma chroniąca dobro będzie miała pełniejsze zastosowanie (rodziców czy dzieci), zależy od okoliczności, takich jak: wiek dziecka, jego dojrzałość, środowisko, w którym dziecko żyje, plany dziecka na przyszłość itd.

2.2. Kazus nr 2: Przekazywanie treści katechizmowych powiązane z dobrami osobistymi

Inna sytuacja, z którą może się zetknąć katecheta, jest następująca: katecheta przekazuje treści katechizmowe powiązane z dobrami osobistymi chronionymi przez prawo polskie, na przykład te dotyczące heteroseksualności, jedności i sakramentalności małżeństwa.

2.2.1. Optyka cywilistyczna

Prawo cywilne uznaje za dobro osobiste więzi emocjonalne między członkami rodziny w rozumieniu kodeksu rodzinnego, a także więzi pomiędzy niespokrewnionymi osobami będącymi dla siebie w bliskim emocjonalnym związku.

Gdyby katecheta podczas lekcji religii przypominał, że „Mężczyzna i kobieta połączeni małżeństwem tworzą ze swoimi dziećmi rodzinę”⁴⁵ i mówił, że takie rodziny są z punktu widzenia Kościoła szczególnie pożądanymi i wartościowymi, są bowiem „uprzywilejowaną wspólnotą”⁴⁶, to katecheta wypełniłby zadania postawione mu przez Kościół i ma do tego prawo. Prawo to jest chronione choćby przez art. 18 ust. 2 ustawy o stosunku do Kościoła katolickiego. Program nauczania religii jest bowiem ustalany przez władzę kościelną. Sprawy doktrynalne w tym programie zawarte nie podlegają ocenie organów władzy publicznej nawet na etapie rejestracji Kościoła lub związku wyznaniowego (por. art. 25 ust. 2 Konstytucji RP)⁴⁷.

Ortodoksyjne katolickie nauczanie pod względem treści nie może więc być uznane za naruszające dobra osobiste uczniów, którzy nie wywodzą się z takich „modelowych rodzin”. Zresztą na nauczanie uczniów o takiej doktrynalnej treści, w sposób dorozumiany, zgodzili się rodzice wyrażając zgodę na nauczanie ich dziecka przez upoważnioną przez Kościół osobę. Ich zgoda na uczestniczenie w zajęciach religii wyłącza ewentualną bezprawność naruszenia dobra osobistego. Trzeba podkreślić to, że wspomniane upoważnienie do nauczania udzielane katechecie ma formę misji kanonicznej (*missio canonica*). Jest to instytucja, przy pomocy której hierarchia kościelna powierza niektórym wiernym zadania duszpas-

⁴⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1992, nr 2202 (dalej: KKK).

⁴⁶ KKK nr 2206.

⁴⁷ Zob. szerzej o tym: P. Kroczeck, P. Ulman, *Argument statystyczny w rejestracji Kościołów i związków wyznaniowych – przyczynek do dyskusji*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, nr 1, s. 61–82.

terzy i pozwala im głosić naukę w imieniu Kościoła⁴⁸. W art. 13 § 3 Konkordatu z 1993 r.⁴⁹ nakazano, aby nauczyciele religii posiadali przedmiotowe upoważnienie od biskupa diecezjalnego, czyli organu, który jest odpowiedzialny kanonicznie za nauczanie w swojej diecezji (zob. kan. 375 § 1 i kan. 376). Posiadanie przez katechetę takiego upoważnienia jest wymogiem restrykcyjnie przestrzegany, zaś jego cofnięcie oznacza natychmiastową utratę prawa do nauczania religii (zob. kan. 805).

Gdyby jednak katecheta czynił bezpośrednie aluzje do określonych uczniów lub w inny sposób jego zachowanie pozwalałoby zidentyfikować takich uczniów, np. tworząc z nich osobny panel dyskusyjny w ramach oddziału szkolnego (klasy) dla uczniów pochodzących z „niemodelowych rodzin”, gdyby przy innych uczniach lub na zebraniach rodziców mówił, że „X nie zostanie dopuszczony do komunii, bo rodzice nie mają ślubu kościelnego”, to takie zachowanie byłoby już naruszeniem dóbr osobistych uczniów lub ich rodziców. Naruszenie dóbr osobistych nie musi być dokonane w obecności osoby, której dobra doznały uszczerbku. Wystarczy, że katecheta dokonał tego publicznie. Liczy się skutek naruszenia dobra np. w postaci utraty przez osobę zaufania społecznego lub poniżenie jej w opinii publicznej. Podobne niebezpieczeństwo naruszenia dóbr osobistych może płynąć z nauczania dotyczącego legalności potomstwa, czy też nawet z pytania skierowanego do uczniów dotyczącego uczestniczenia albo nieuczestniczenia w praktykach religijnych (piętnowanie za nieobecność na mszy św. w obecności innych uczniów albo zapytanie o powód nieprzystąpienia do komunii świętej).

2.2.2. Optyka kanoniczna

Patrząc na analizowaną sprawę poprzez pryzmat prawa kanonicznego, to w ocenie przedmiotowego przypadku trzeba zwrócić uwagę na kan. 220, w którym stanowi się, że „nikomu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada”⁵⁰. Przedmiotem ochrony jest m.in. dobra opinia (*bona fama*) wpływająca z godności człowieka. Chroniony jest więc nie tylko wierny w rozumieniu kodeksu prawa kanonicznego, lecz każdy człowiek i to niezależnie od wieku.

⁴⁸ Zob. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Ad gentes* de activitate misionali Ecclesiae, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 947–990; tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1986, s. 670–739, tu nr 17.

⁴⁹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

⁵⁰ Zob. szerzej o tym: P. Skonieczny, *La buona fama: problematiche inerenti alla sua protezione in base al can. 220 del Codice di Diritto Canonico latino*, Romae 2010.

Dobra opinia to wartość moralna, którą cieszy się człowiek w swoim środowisku. Oznacza to, że jej zakres jest uzależniony od otoczenia konkretnego człowieka. Tak więc inny będzie zakres ochrony niechrześcijanina, ochrzczonego katolika i katolika, nawet jeżeli każdy z nich będzie żył w katolickiej społeczności. Nie można bowiem oczekiwać od nieochrzczonego lub ochrzczonego akatolika takich samych zachowań jak od katolika. Chodzi tu o zachowania o charakterze religijnym lub powiązane z religią, takie jak: podejmowanie praktyk religijnych czy życie w uregulowanym kanonicznie względnie cywilnie związku małżeńskim.

Przepisem karnym chroniącym przed odebraniem dobrej opinii przez czyn zniesławienia jest kan. 1390 § 1–2 (zob. także kan. 1717 § 2). Kościół, chroniąc dobre imię, zgodnie z kan. 747 § 1, „ma obowiązek i wrodzone prawo przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, niezależnie od jakiegokolwiek ludzkiej władzy” – także władzy określonej w prawie państwowym. „Kościółowi [także] przysługuje prawo głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych również w odniesieniu do porządku społecznego oraz wypowiedzania oceny o wszystkich sprawach ludzkich, na ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka” (z kan. 747 § 2).

Przywołać trzeba nauczanie Soboru Watykańskiego II dotyczące godności osoby ludzkiej. Sobór ten polecał „głosić wszystkim ludziom zbawczą prawdę”, ale dodał – „Trzeba jednak odróżniać błąd, który zawsze winno się odrzucać, od błędzącego, który wciąż zachowuje godność osoby”⁵¹. „Przez żadne prawa ludzkie godność osobista i wolność człowieka nie da się tak stosownie zabezpieczyć, jak przez Ewangelię Chrystusową powierzoną Kościołowi. Ewangelia ta bowiem zwiastuje i głosi wolność synów Bożych, odrzuca wszelką niewolę, wypływającą ostatecznie z grzechu, święcie szanuje godność sumienia i wolną jego decyzję, upomina wciąż, aby wszystkie talenty ludzkie zwielać na służbę Bogu i dobru ludzi. Wreszcie wszystkich poleca miłość wszystkich”⁵². Podsumowując: jeżeli nauczanie kościelne respektuje godność osoby, to wówczas nie dyskryminuje⁵³. Nie może więc nauczanie to stanowić podstaw do dochodzenia roszczenia o naruszenie dóbr osobistych na forum kościelnym.

⁵¹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis Gaudium et spes de Ecclesia in mundo huius temporis*, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 1025–1115; tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (dalej: GS), [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1986, nr 28.

⁵² GS nr 47.

⁵³ R. Sobański, *Czy głoszenie nauki Kościoła może dyskryminować?*, „*Annales Canonici*” 2010, nr 6, s. 7–12.

2.2.3. Ewentualne dalsze konsekwencje

Dodać można, że sposób głoszenia treści doktrynalnych poprzez katechezę czy w inny sposób, np. poprzez kaznodziejstwo, może godzić nie tylko w dobra osobiste, lecz także może naruszać przepisy kodeksu karnego, a szczególnie art. 216⁵⁴. Kodeks karny w art. 216 § 1 stanowi bowiem: „Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności”. Przepis ten chroni godność człowieka przed naruszeniami, „które według zdeterminowanych kulturowo i powszechnie przyjętych ocen stanowią wyraz pogardy dla człowieka niezależnie od odczuć samego pokrzywdzonego”⁵⁵. Przesłstwo to godzi w godność osobistą człowieka, która jest chroniona niezależnie od właściwości osobistych. Ocena zachowania sprawcy pod kątem charakteru znieważającego musi opierać się na kryteriach obiektywnych⁵⁶. Treść zniewagi powinna być powszechnie uznana za obraźliwą i naruszającą godność osobistą człowieka w świetle przyjętych norm społeczno-obyczajowych. Należy jednak uwzględnić określone uwarunkowania środowiskowe lub sytuacyjne. Samo więc subiektywne, negatywne odczucie pokrzywdzonego (lub jego rodziców czy opiekunów prawnych) wbrew przyjętym normom postępowania nie wyczerpuje znamion przestępstwa zniewagi⁵⁷. Dopuszczalne jest oskarżenie o znieważenie małoletniego wytoczone przez rodziców czy opiekunów⁵⁸. Nie jest więc bezwzględnie konieczne, aby pokrzywdzony odczuł osobiście zachowanie sprawcy jako naruszające poczucie wartości, jako ujmę dla swojej godności.

Gdyby katecheta formułował wobec konkretnych uczniów określenia powszechnie uznane za obraźliwe, odwołując się przykładowo do cech tych osób – „X to bękart”, „Rodzice Y żyją na kartę rowerową”, „Rodzice Z żyją na kocią łapę” – to mogło by to być zakwalifikowane jako przestępstwo, a z pewnością naruszyłoby dobra osobiste adresatów tej wypowiedzi. Dodać trzeba, że to, co jest naruszeniem dóbr osobistych, może też

⁵⁴ Zob. P. KroczeK, *Kaznodziejstwo w optyce polskiego prawa karnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, s. 71–89.

⁵⁵ W. Kulesza, *Znieważenie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984, s. 169.

⁵⁶ S. Hyps, *Art. 212*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2013; por.: S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1957, s. 87; por. Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Kar z dnia 7 maja 2008 r., III KK 234/07, Legalis nr 107482.

⁵⁷ P. Hofmański, J. Satko, *Przesłstwa przeciwko czci*, Kraków 2002, s. 47.

⁵⁸ J. Sobczak, *Art. 216*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2014.

jednocześnie być przestępstwem. Można więc dublować odpowiedzialność za ten sam czyn na gruncie karnym i cywilnym⁵⁹.

2.2.4. Rekapitulacja

Streszczając, należy uwypuklić to, że:

1. Kościół ma prawo głosić w ramach katechezy szkolnej treści doktrynalno-moralne, które sam uzna za słuszne. To nauczanie jest wyłączone spod kognicji organów władzy publicznej.

2. Sposób głoszenia nauki Kościoła w ramach katechezy może stanowić w kategoriach prawa polskiego czyn naruszający normy prawne, w tym może on naruszać dobra osobiste uczniów lub ich rodziców.

3. Ewentualny pozew dotyczyć może ochrony dóbr osobistych przez piętnowanie zachowań lub wypowiedzanie opinii na temat określonych osób.

4. Wydaje się, iż możliwy byłoby pozew o ochronę dóbr przeciwko katechecie wystosowany przez rodziców lub opiekunów prawnych w imieniu małoletniego. Nie jest bezwzględnie konieczne, aby bezpośredni adresat wypowiedzi odczuł osobiście zachowanie sprawcy naruszające jego poczucie wartości jako ujmę dla swojej godności.

Wniosek

Praca katechety w szkole podlega regulacjom prawa polskiego i prawa kanonicznego. Znajomość przepisów z obu tych źródeł jest konieczna nie tylko do tego, aby nauczyciel religii mógł poprawnie wypełniać obowiązki zawodowe, ale także po to, aby unikał sytuacji, które mogą być obarczone ryzykiem odpowiedzialności prawnej lub kanonicznej także w zakresie dóbr osobistych. Podmioty kościelne odpowiedzialne za katechezę w Polsce powinny podejmować doraźne lub systemowe działania mające na celu zwiększenie świadomości prawnej w tym zakresie wśród osób, które uczą w szkołach publicznych religii w imieniu Kościoła.

Bibliografia

Akty prawne

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1–301; tekst łacińsko-polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

⁵⁹ M. Budyn-Kulik, *Odpowiedzialność za ten sam czyn na podstawie różnych ustaw w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2015, s. 2.

- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. z Nicei, Dz. Urz. UE. C Nr 326 z 2012 r., s. 391.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. 1998 r. Nr 51, poz. 318.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. i sprostowaniem.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie z dnia 4 listopada 1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis *Gaudium et spes de Ecclesia in mundo huius temporis*, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 1025–1115; tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986, s. 830–987.
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum *Ad gentes* de activitate missionali Ecclesiae, 7 grudnia 1965, AAS 58 (1966), s. 947–990; tekst łacińsko-polski: Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986, s. 670–739.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. z 2015 r., poz. 2082.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1025.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1822 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks Pracy, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1666 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1379 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 1169 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1943 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1137.
- Zasady oceniania osiągnięć edukacyjnych z religii Rzymskokatolickiej w szkołach wydane 25 sierpnia 2008 r. przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, KWEP-C-464/08, <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/33-zasady-oceniania-osiagniec-edukacyjnych-z-religii-rzymskokatolickiej-w-szkolach> (dostęp: 22.10.2016).

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 30 września 2014 r., I ACz 692/14, Legalis nr 1091608.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 7 maja 2008 r., III KK 234/07, Legalis nr 107482.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1991 r., III CRN 28/91, Legalis nr 27282.
- Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz.U. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 20 czerwca 2013 r., I ACA 353/13, Legalis nr 738768.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1983 r., II CR 292/83, Legalis nr 23913.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2003 r., IV CK 149/02, Legalis nr 62815.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2009 r., I CSK 149/09, Legalis nr 254072.

Opracowania

Budyn-Kulik M., *Odpowiedzialność za ten sam czyn na podstawie różnych ustaw w orzecznictwie sądów powszechnych*, Warszawa 2015.

Cisek A., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013.

Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1957.

Hofmański P., Satko J., *Przestępstwa przeciwko czci*, Kraków 2002.

Hypś S., *Art. 212, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2013.

Kodeks cywilny. Część ogólna, wyd. 2, red. M. Pyziak-Szafnicka, P. Księżak, Warszawa 2014.

Kodeks karny. Komentarz, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2013.

Kroczek P., *Kaznodziejstwo w optyce polskiego prawa karnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, s. 71–89.

Kroczek P., *Rodzicielstwo w aspekcie prawnym – analiza porównawcza prawa kanonicznego i prawa polskiego*, [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*, red. Małgorzata Duda, Kraków 2010.

Kroczek P., Ulman P., *Argument statystyczny w rejestracji Kościołów i związków wyznaniowych – przyczynek do dyskusji*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2015, nr 1.

Kulesza W., *Zniesławienie i zniewaga. Ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984.

Ożóg M., *Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach – I Wydział Cywilny z dnia 20 czerwca 2013 r., I A Ca 353/13*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2015/9/90.

Panowicz-Lipska J., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.

Pazdan M., *Art. 23, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2013.

Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005.

Pilich M., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2013.

Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015.

Saffjan M., *Glosa do wyroku SN z dnia 22 marca 2004 r., III CRN 28/91*, „Przegląd Sądowy” 1993, nr 2.

Skonieczny P., *La buona fama: problematiche inerenti alla sua protezione in base al can. 220 del Codice di Diritto Canonico latino*, Romae 2010.

Sobański R., *Czy głoszenie nauki Kościoła może dyskryminować?*, „Annales Canonici” 2010.

Sobczak J., *Art. 216, [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2014.

Sobolewski P., *Art. 24/6, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017.

Sokołowski T., *Art. 24, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012.

Syryjczyk J., *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, „Prawo Kanoniczne” 30 (1987), nr 3–4.

LEGAL AND CANONICAL LIABILITY OF A RELIGIOUS INSTRUCTION TEACHER: PERSONAL INTERESTS

Abstract: Work of a catholic religious instruction teacher in public schools is regulated by Polish law and canon law. The paper presents a discussion about the legal and canonical

liability of personal interests and presents an application of the norms in practice by discussing and analysing two cases regarding personal interests. The main conclusion of the paper is that the matter of personal interests in the religious instruction context is a complicated problem. The knowledge of the regulations is of essence not only for the reason that the teacher in question could properly fulfil his/her professional duty, but also to avoid situations that can be connected with civil and canonical liability.

Keywords: LEGAL AND CANONICAL LIABILITY, RELIGIOUS INSTRUCTION TEACHER, PERSONAL INTERESTS, CANON LAW, POLISH LAW